

УДК: 614.23:616-085:614.252.2:378.2:316.722-054.6:61(07)
DOI: 10.15587/2313-8416.2015.54972

ОСОБИСТІСНО-ОРІЄНТОВАНИЙ ПІДХІД ДО РОЗВИТКУ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЛІКАРІВ-ТЕРАПЕВТІВ У СИСТЕМІ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ

© Т. Я. Пилип

У статті розглядається сутність особистісно-орієнтованого підходу до розвитку міжкультурної компетентності лікарів-терапевтів у системі післядипломної освіти на основі проведеного аналізу наукової психолого-педагогічної літератури. Автором проаналізовано основні завдання навчального процесу в особистісно-орієнтованому вимірі та його зміст; виокремлено найважливіші практичні принципи і засоби реалізації в педагогічній практиці розвитку міжкультурної компетентності лікарів-терапевтів

Ключові слова: лікар-терапевт, особистісно-орієнтований підхід, міжкультурна компетентність, система післядипломної освіти, самореалізація, самовизначення

The work presents the essence of the person-centered approach to enhancing cross-cultural competence of general physicians in the system of postgraduate education based on the conducted analysis of scientific pedagogical and psychological literature. The author has analysed the main tasks of the training process from person-centered perspective and its content; there were distinguished major practical concepts and tools of implementation of cross-cultural competence development of general physicians in teaching practice

Keywords: general physician, person-centered approach, cross-cultural competence, postgraduate education system, self-realization, self-determination

1. Вступ

У сучасній післядипломній освіті розвиток міжкультурної компетентності слід розглядати як обов'язкову складову фахової підготовки. Теперішнє суспільство потребує не просто спеціалістів з певної галузі знань, але й фахівців, які здатні здійснювати ефективну комунікацію з представниками різних культур, вирішувати конфліктні ситуації, адаптуватись в іншомовному середовищі та запозичувати й впроваджувати передовий досвід у своїй професійній діяльності. Міжкультурна компетентність як комплекс функціональних умінь розуміти погляди й думки представників іншої культури, коректувати свою поведінку, долати конфлікти в процесі спілкування, визнавати право на існування різних цінностей, норм поведінки є основою для професійної мобільності сучасного лікаря, його підготовки до швидкозмінних умов життя, збільшення можливості професійної самореалізації на основі комунікативності та толерантності.

2. Аналіз літературних даних та постановка проблеми

Проблемі особистісно-орієнтованого підходу в навчанні присвячено ряд психолого-педагогічних праць вітчизняних та іноземних науковців, у яких висвітлено окремі її аспекти: забезпечення сприятливих умов формування людини як унікальної особистості (Ш. Амонашвілі, Б. Ананьєв, Г. Балл, І. Бех [1, 2], А. Дьомін, Д. Ельконін, О. Киричук, О. Кононко, М. Левківський, В. Репкін, С. Смирнов, В. Сухомлинський, Г. Цукерман, В. Шаталов та ін.); визначення психолого-педагогічних вимог до реалізації особистісного підходу в навчанні (К. Абульханова-Славська, В. Давидов, О. Пехота, Л. Проколієнко, В. Сериков [3], О. Степанов [4] та ін.); розробка форм особистісно-орієнтованого підходу до навчання (В. Андреев, О. Барабаншиков, Л. Деркач, І. Зимня [5], О. Савченко, М. Феденко та ін.); забезпечен-

ня умов особистісно-орієнтованого навчання та виховання (В. Рибалка, В. Суриков, І. Якиманська та ін.). Психологічна наука концепцію особистісно-орієнтованого навчання представляє через розкриття питань про сутність і функції особистості в життєдіяльності людини, про механізми її становлення і розвитку, про смислову сферу особистості, рефлексію, переживання і діалог як механізми створення особистісного досвіду (В. Андрущенко [6], Л. Анциферова, О. Виговська [7], Р. Гонсалес, С. Ільїн, Г. Ковальов, А. Маслоу, А. Петровський, С. Подмазин, [8], К. Роджерс, Р. Стернберг, В. Слободчиков, С. Степанов, Е. Еріксон та ін.). Проте, невіршеними залишаються питання, пов'язані із забезпеченням особистісно-орієнтованого підходу до розвитку міжкультурної компетентності лікарів-терапевтів у системі післядипломної освіти. Саме тому, метою даної статті є визначення сутності особистісно-орієнтованого підходу до розвитку міжкультурної компетентності лікарів-терапевтів у системі післядипломної освіти, його принципів та засобів.

3. Особистісно-орієнтований підхід до формування міжкультурної компетентності лікарів-терапевтів

Результати вивчення наукової літератури з педагогіки і психології свідчать про те, що поняття особистісно-орієнтованого навчання сформувалося на базі антропологічного підходу і пов'язано з такими концепціями, як гуманістична, педагогіка співпраці, розвивальне навчання. Людина – мета, результат, основний критерій оцінки якості освіти. Вона є вищою духовною цінністю культури і розвивається через усвідомлення і створення культури. Навчання, у центрі якого особистість, забезпечує її розвиток, повноцінне задоволення її освітніх, духовних, культурних, життєвих потреб та запитів, «забезпечує свободу вибору змісту та шляхів отримання освіти, а

також способів самореалізації особистості у культурно-освітньому просторі» [9].

Згідно з основною ідеєю особистісно-орієнтованого підходу кожного студента необхідно сприймати в процесі навчання як неповторну особистість, якій притаманні власні особливості мислення, мовлення, поведінка, прояви почуттів, професійна мотивація. Навчання, яке базується на особисто-орієнтованому підході, спрямоване на реалізацію особистості студента, звертається до його унікального досвіду. Отже, у центрі навчального процесу знаходяться особисті інтереси, схильності, здібності, потреби, особливості, можливості та прагнення студента. Автор-розробник особистісно-орієнтованої системи навчання І. Якіманська наголошує, що «визнання студента головною діючою фігурою всього освітнього процесу складає сутність особистісно-орієнтованої педагогіки» [10].

Характеризуючи світ цінностей під кутом зору окремої особистості, абсолютизуючи її унікальність, неповторність, учені розглядають особистісний підхід як педагогічну категорію крізь призму створення таких умов для людини, які б максимально сприяли усвідомленню себе особистістю, допомагали виявити, розкрити власні можливості, впливали на становлення самосвідомості, засвоєння особистісно значущих і суспільно прийнятих цінностей, давали можливість самовизначитись, самоствердитись і самореалізуватись.

За результатами аналізу наукової літератури можна побачити, що завданням навчального процесу в його особистісно-орієнтованому вимірі є створення оптимальних умов для прояву та повноцінного розвитку особистісних функцій суб'єктів навчання. Найбільшої конкретики опису завдань особистісно-орієнтованої освіти надає в своїх наукових працях І. Якіманська. Серед найважливіших з них вона вважає такі:

- забезпечувати розвиток і самореалізацію особистості студента, базуючись на його індивідуальних інтересах і проявах як суб'єкта пізнавального процесу;

- надавати кожному студенту найширші можливості для реалізації себе у навчанні, пізнанні, аудиторному спілкуванні, виходячи з його унікальних потреб, здібностей, намірів;

- підбирати та організовувати навчальний матеріал так, щоб якнайкраще відповідати когнітивному запиту студента, і в той же час надавати йому різноманіття навчальних засобів;

- оцінювати і відзначати не тільки рівень досягнутих знань, умінь та навичок, але й розвиток компетенцій та інтегративного інтелекту;

- приділяти велику увагу тим складовим педагогічного процесу, які стимулюють розвиток особистості студента;

- дотримуватись принципу варіативності: різноманітності форм і змісту навчального процесу (із урахуванням потреб кожного конкретного студента) [10].

Розглядаючи особистісно-орієнтований підхід у контексті розвитку особистості С. Кульневич підкреслює, головним завданням педагогічної роботи є

формування індивідуальності особистості, «створення умов для реалізації творчого потенціалу. Індивідуальність інтегрує всі соціально цінні властивості особистості, надає їй цілісності, її становлення передбачає творчий пошук варіантів розвитку, адекватних її можливостям і особливостям» [5].

Найважливіші ознаки особистісно-орієнтованого навчання виокремлює також академік О. Савченко, зокрема: багатоваріативність методик і технологій, уміння організовувати навчання одночасно на різних рівнях складності, утвердження всіма засобами цінності емоційного благополуччя, позитивного ставлення до світу, тобто внутрішньої мотивації.

Відповідно й особистісно-орієнтовані технології освіти передбачають в першу чергу розвиток когнітивної та творчої діяльності студента у процесі навчання. Роль педагога, який їх застосовує, полягає не стільки у передачі знань, як у створенні умов для пізнання, розуміння, творчого вибору пріоритетів та інтересу до подальшого саморозвитку й самоосвіти. Як зазначають А. Нісімчук, О. Падка, О. Шпак, педагогічна технологія передбачає, що процес розвитку особистості студента полягає в умінні викладача перетворювати задатки у здібності. Реальність такого процесу дуже складна і динамічна, адже залежить від уміння педагога визначити особливості інтелекту кожного студента, які включають обсяг пам'яті, швидкість сприйняття інформації, час зберігання необхідної інформації, здатність особистості до сприйняття нової інформації. Саме тому, навчальний матеріал відбирається викладачем виходячи з індивідуальних особливостей студентів, щоб максимально відповідати їхнім пізнавальним інтересам та можливостям. Відбір завдань та конкретних прикладів також визначається персональними особливостями суб'єктів навчального процесу. Ми не можемо не погодитися з думкою В. Серікова про те, що матеріал не повинен домінувати, яким би повним, ексклюзивним та (або) науково цінним він не був. Важливим є формування не стільки уявлень про минуле або майбутнє, скільки здатність орієнтуватися у реальному ситуативному моменті [11].

З огляду на заявлену нами проблему дослідження варто звернути увагу на вимоги до особистісно-орієнтованої освіти, дотримання яких забезпечує її ефективність. Насамперед необхідно правильно вибудувати зміст навчання, а саме:

- навчальний матеріал має забезпечувати виявлення змісту суб'єктивного досвіду студента, у тому числі досвіду його попереднього навчання;

- виклад знань викладачем повинен бути спрямований не лише на розширення їх обсягу, структурування, інтегрування, узагальнення, а й на постійне перетворення набутого суб'єктивного досвіду кожного студента;

- у процесі навчання необхідне постійне узгодження досвіду студентів із науковим змістом здобутих знань;

- потребує постійної активізації стимулювання самоцінної діяльності студента, можливість самоосвіти, саморозвитку, самовираження;

– має здійснюватися конструювання й організація навчального матеріалу таким чином, щоб студент сам вибирав зміст, вид і форму при виконанні та вирішенні завдань;

– треба виявляти й оцінювати способи навчальної роботи, якими користується студент самостійно, постійно та продуктивно [12].

Щоб успішно використовувати методи особистісно-орієнтованого навчання, викладачу необхідно постійно здійснювати диференційований підхід до кожного студента; раціонально поєднувати словесні, наукові і практичні методи навчання; формувати вміння у студентів самостійно здобувати знання та їх застосовувати; розробляти індивідуальні заходи заохочення до навчання у студентів; здійснювати постійний контроль та корекцію якості знань студентів. Щодо оцінювання успіхів студентів, то необхідною умовою є наявність різноманітних критеріїв оцінювання, – як когнітивних, так і афективних. Процес мотивування вкрай важливий і має спиратися на наявні мотиви студентів, актуалізувати та посилити їх, а за необхідності – розвивати чи формувати відповідні мотиви до навчання. Власний досвід студентів за особистісно-орієнтованого підходу виступає основою навчального процесу, а особистісні новоутворення – найважливішим його результатом. До найпоширеніших засобів забезпечення особистісно-орієнтованого підходу зараховують світоглядні парадокси, проблемні ситуації, показ, критерій, що приводять до створення наднових теорій; фундаментальні експерименти та їх обговорення; авторські пізнавальні завдання, вправи, дидактичні ігри; засоби автоматизованого контролю; парадоксальні дослідження, висунення гіпотез; рефлексію логіки викладу; спостереження та експерименти; ефективні технології навчання; різноманітність форм самостійної роботи та ін. У реалізації особистісно-орієнтованого навчання особлива роль відведена педагогічному спілкуванню суб'єктів навчального процесу (викладачів та студентів), що створює умови для розвитку навчально-професійної мотивації, надає навчання характеру співпраці, забезпечує досягнення мети та завдань навчання, сприяє розвитку студентів і підвищенню професійно-педагогічного потенціалу викладачів [11].

Вивчаючи особистісно-орієнтований підхід, О. Бондаревська виділяє культурологічний розріз цієї педагогічної проблеми і пропонує розглядати саму освіту саме крізь призму культури, як процес, спрямований на засвоєння і вільне оперування студентом людськими змістами, надання йому інструментарію для вільного виявлення індивідуальності, саморозвитку, самовизначення. У такому випадку основні цінності гуманістичного культурно-орієнтованого педагогічного процесу полягають в тому, що людина виступає суб'єктом і продуктом культури; освіта є культурним середовищем, що сприяє розвитку людини; творчість та діалог виступають основними формами реалізації людського потенціалу [5].

У контексті викладеного вище звернімося до перспектив застосування особистісно-орієнтованого навчання в межах розвитку міжкультурної компетентності лікарів-терапевтів у системі післядипломної

освіти. Сучасним медичним працівникам доводиться не лише стикатися із труднощами у професійній сфері, але й бути готовими до роботи в умовах поліетнічного соціуму, до постійного діалогу культур і народів, міжнародного спілкування. Саме тому, важливо не просто отримати навички адаптації до професійного та соціального середовища, але й переосмислити його, створити принципово нові алгоритми та види діяльності. Основною метою особистісно-орієнтованого навчання є формування та розвиток таких якостей, які сприяли б активності та самостійності медиків, а також дозволяли б самореалізовуватися. При цьому важливо бути готовими до вирішення відповідальних питань сьогодення у медичній, соціальній, культурній, освітній, науковій та інших сферах життя. Як вважає С. Кульневич, це рівнозначно адекватній соціалізації освітнього процесу, поєднанні «базової освіти і культури, на основі яких створюються оптимальні умови для розвитку особистісних функцій» [5].

Найважливішими практичними принципами особистісно-орієнтованого навчання у контексті розвитку міжкультурної компетентності лікарів-терапевтів є:

– відповідність культурі (освіта створює умови для студента вільно вибирати цінності та оптимально розставляти пріоритети);

– відповідність природній сутності (на практиці реалізується через відношення до студента як до частини природи, повагу до статтево-вікових особливостей студента);

– відповідність індивідуальності та особистості студента (визнання студента активним суб'єктом навчального процесу; всебічне вивчення особистості та її особливостей стає пріоритетною передумовою ефективного діалогу).

4. Результати дослідження

Досліджуючи особистісно-орієнтований підхід до розвитку міжкультурної компетентності лікарів-терапевтів, необхідно звертати особливу увагу на вимоги до особистісно-орієнтованої освіти, дотримання яких забезпечує її ефективність. Насамперед необхідно правильно вибудувати зміст навчання, основною метою якого є формування та розвиток таких якостей студентів, які б сприяли їх активності та самостійності, а також дозволяли б самореалізуватися та самовизначитися. При цьому важливо бути готовим до вирішення відповідальних питань сьогодення не лише у медичній, але й в соціальній, культурній, освітній та науковій сферах життя.

5. Висновки

На основі здійсненого аналізу наукової психолого-педагогічної літератури можна дійти висновку, що суть особистісно-орієнтованого підходу до формування міжкультурної компетентності лікарів-терапевтів полягає у визначенні студента основною діючою фігурою освітнього процесу з його власними особливостями мислення, мовлення, поведінкою, професійною мотивацією та особистими інтересами; у розкритті власних здібностей кожного студента та можливості самовизначитися й самореалізуватися.

Його основним завданням є розвиток когнітивної та творчої діяльності на заняттях з англійської мови в процесі підвищення кваліфікації в системі післядипломної освіти, що сприятиме самостійному мисленню, креативному підходу до виконання завдань, активізації самовираження. Застосування особистісно-орієнтованого підходу до вивчення іноземної мови збагачує знанняву структуру мови живим, індивідуальним розумінням своїх здібностей та цілей, поставлених перед ним щодо вдосконалення іншомовної комунікативності та толерантності, що значно підвищує конкурентоспроможність на ринку праці, сприяє збагаченню професійного досвіду й самореалізації.

Література

1. Бех І. Д. Виховання особистості. Кн. 1 [Текст] / І. Д. Бех. – Особистісно-орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади. – К.: Либідь, 2003. – 280 с.
2. Бех, І. Д. Особистісно орієнтоване виховання – нова освітня філософія [Текст] / І. Д. Бех // Педагогіка толерантності. – 2001. – № 1. – С. 16–19.
3. Сериков, В. В. Личностный подход в образовании: концепция и технологии [Текст]: монографія / В. В. Сериков. – Волгоград: Перемена, 1994. – 150 с.
4. Степанов, О. М. Особистісно-орієнтований підхід у роботі педагога: розробка та використання [Текст] / О. М. Степанов. – М.: ТЦ Сфера, 2003. – 128 с.
5. Кульневич, С. В. Педагогика личности. Ч. 1 [Текст]: учеб. пособие / С. В. Кульневич. – Ростов-на-Дону, 1995. – 165 с.
6. Андрущенко, В. Особистісно-орієнтовані технології навчання і виховання у вищих навчальних закладах [Текст]: кол. моногр. / В. Андрущенко, Н. Двінська, Б. Корольова та ін.; за заг. ред. В. Андрущенка, В. Лугового. – К.: Пед. Думка, 2008. – 256 с.
7. Виговська, О. І., Рудаківська С. В. Особистісно орієнтоване навчання. Як його технологізувати? [Текст] / О. І. Виговська, С. В. Рудаківська // Педагогічна толерантність. – 2004. – № 4. – С. 28–29.
8. Подмазин, С. И. Личностно-ориентированное образование: Социально-философское исследование [Текст] / С. И. Подмазин. – Запорожье: Просвіта, 2000. – 250 с.
9. Личностно-ориентированный образовательный процесс: сущность, содержание, технологии [Текст]: мате-

риалы конф. / ред. Е. В. Бондаревская и др.; Рос. акад. Образования. – Ростов-на-Дону: Изд-во Рост. гос. пед. ун-та, 1995. – 285 с.

10. Фіцула, М. М. Педагогіка вищої школи [Текст]: навч. пос. / М. М. Фіцула. – К.: Академвидав, 2006. – 495 с.

11. Якиманская, И. С. Личностно-ориентированное обучение в современной школе [Текст] / И. С. Якиманская. – М., 1996. – 96 с.

12. Якиманская И. С. Личностно-ориентированное обучение в современной школе [Текст] / И. С. Якиманская. – М., 1996. – 96 с.

References

1. Bekh, I. D. (2003). Vychovannia osobystosti. Vol. 1. Osobystisno-oriientovani pidkhdid: teoretyko-tekhnologichni zasady. Kyiv: Lybid, 280.
2. Bekh, I. D. (2001). Osobystisno-oriientovane vykhovannia – nowa osvitiia filosofiiia. Pedahohika tolerantnosti, 1, 16–19.
3. Serikov, V. V. (1994). Lichnostnyi podkhod v obrazovanii: koncepcii i tekhnologii. Volhohrad: Peremena, 150.
4. Stepanov, O. M. (2003). Osobistisno-oriientovani pidkhdid u roboti pedahoha: rozrobka ta vykorystannia. Moscow: TC Sfera, 128.
5. Kulnevych, S. V. (1995). Pedahohika lichnosti. Vol. 1. Rostov-na-Donu, 165.
6. Andrushchenko, V., Dvinska, N., Koroliova, B. et al; Andrushchenko V., Luhovy V. (Eds.) (2008). Osobistisno-oriientovani tekhnologii navchannia i vykhovannia u vyshchych navchalnykh zakladakh. Kyiv: Ped. Dumka, 256.
7. Vyhovska, O. I., Rudakivska, S. V. (2004). Osobystisno-oriientovane navchannia. Yak yoho tekhnolohizuvaty? Pedahohichna tolerantnist, 4, 28–29.
8. Podmazin, S. I. (2000). Lichnostno-oriientirovannoe obrazovanie: Sotsialno-filosofskoe issledovanie. Zaporozhye: Prosvita, 250.
9. Bondarevska, E. V. (Ed.) et. al (1995). Lichnostno-oriientirovanni obrazovatelnyi process: suschnost, sodержanie, tekhnologii. Rostov-na-Donu: Izd-vo Rost. hos. ped. un-ta, 285.
10. Fitsula, M. M. (2006). Pedahohika vyshchoi shkoly. Kyiv: Akademvydav, 495.
11. Yakimanskaia, I. S. (1996). Lichnostno-oriientirovan-noe obuchenie v sovremennoi shkole. Moscow, 96.
12. Yakimanskaia, I. S. (1996). Lichnostno-oriientirovan-noe obuchenie v sovremennoi shkole. Moscow, 96.

*Рекомендовано до публікації д-р пед. наук Петренко Л. М.
Дата надходження рукопису 22.10.2015*

Пилип Тетяна Ярославівна, асистент, кафедра іноземних мов, Національна медична академія післядипломної освіти, вул. Дорогожицьк, 9, м. Київ, Україна, 04112
E-mail: t.pylyp1@gmail.com